

# **KULİS**

Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz

# **COULISSE**

Hagop Ayvaz, A Chronicler of Theater

Yapı Kredi Yayınları - 5710  
ISBN 978-975-08-4881-0

**Kulis: Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz**  
**Coullisse: Hagop Ayvaz, A Chronicler of Theater**

**Küratöryal Ekip Curatorial Team**  
Esen Çamurdan (Türkiye Tiyatro Vakfı [The Theatre Foundation of Turkey](#))  
Kevser Güler (Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık [Yapı Kredi Culture, Arts and Publishing](#))  
Banu Atça (Hrant Dink Vakfı [Hrant Dink Foundation](#))

**Proje Koordinatörü Project Coordinator**  
Zeynep Taşkın

**Sergi Koordinatörü Exhibition Coordinator**  
Banu Atça

**Editör Editor**  
Fisun Yalçinkaya

**Kitap Tasarımı Book Design**  
Hasan Fırat

**Sergi Tasarımı Exhibition Design**  
Sera Dink

**Türkçeden İngilizceye Çeviren**  
**Translation from Turkish to English**  
Barış Yıldırım

**Ermeniceden Türkçeye Çeviren**  
**Translation from Armenian to Turkish**  
Narine Tadevosyan

**Düzeltili Proofreading**  
Altuğ Yılmaz, Filiz Özkan, Natali Bağdat,  
Kayuş Çalıkman Gavrilof, Matt Hanson

**Proje Asistanları Project Assistants**  
Elif Erdoğan, Lara Taş

**Baskı Print**  
Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.  
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul  
Sertifika No: 12039

1. baskı İstanbul, Aralık 2020 **1<sup>st</sup> printing Istanbul, December 2020**  
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2020  
Sertifika No **Certificate No** 44719

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.  
**All rights reserved. No part of this publication may be reproduced without prior written permission from the publisher.**

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.  
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul  
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23  
http://www.ykykultur.com.tr  
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr  
facebook.com/YapıKrediKulturSanatYayincilik  
twitter.com/YKYHaber  
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık PEN International  
Publishers Circle üyesidir.

**Danışmanlar Advisors**  
Barkev Balımoğlu, Boğos Çalgıcıoğlu,  
Dikmen Gürün, Nesim Ovadya İzrail

**Görsel Postprodüksiyon Visual Postproduction**  
Derya Yıldız, Deniz Sürek

**Arşiv Ekibi Archive Team**  
Arman Terziyan, Arpi Tankerian Kantarcıyan, Lara Taş,  
Lusyen Kopar, Melisa Kabaracıyan Beyazörtü, Oğuz Berk Öz,  
Tabitha Toparlak, Tina Kopma

**Sergi Metinleri Editörü Exhibition Editor**  
Altuğ Yılmaz

**Sergi Metinleri Çevirileri Translation of Exhibition Texts**  
Akabi Tankerian Kantarcıyan, Aykut Şengözer, Sevan Değirmenciyan

**Video**  
Atom Şaşkal, Ümit Kıvanç

**3D Modelleme 3D Modelling**  
Ara Mimarlık

**Koleksiyonlar Collections**  
Hrant Dink Vakfı Hagop Ayvaz Arşivi  
[Hrant Dink Foundation Hagop Ayvaz Archive](#)

**Teşekkürler Thanks to**  
*Agos* Gazetesi, Alen Zinzal, Alida Özsimonyan, Ani İpekkaya,  
Ardaşes Margosyan, Arlin Sarer, Ayk Kökciyan, Ayşegül Kantarcı,  
Barkev Balımoğlu, Cengiz Kahraman, Çağdaş Özbakan, Ece Birçek,  
Engin Özendes, Ercan Cinkaya, Eric Nazarian, Erol Sarafyan,  
Eyüp Ensar Dal, Fakiye Özsoysal, Fırat Güllü, Gökhan Akçura,  
Görgün Taner, Herman Ozinyan, Hermine Sayan, Karin Bal Demir,  
Kerem Karaboğa, Leman Yılmaz, Letisya Matosoğlu, Lia Ürneşlioğlu,  
Mehmet Fatih Uslu, Melani Konca, Nare Dink, Narine Tadevosyan,  
Nesim Ovadya İzrail, Nora Dink, Norayr Olgar, Pangaltı Lisesinden  
Yetişenler Derneği, Paris Hilda Teller Babek, Rober Haddecıyan,  
Rudi Sayat Pulatyan, Sarin Akbaş, Sarin Sarer, Sarkis Seropyan,  
Serhat Bozkurt, Sevan Ataoğlu, Silva Kuyumciyan, Sosi Cindoyan,  
Talin Süzme, Tamar Nalcı, Uğur Çakıroğlu, Umut Kurç,  
Vartan Balmumcu, Veli Aksoy, Yavuz Pekman, Yervart Tovmasyan

Sergi Chrest Vakfı, Hollanda Kraliyeti Başkonsolosluğu, Fransa  
Büyükelçiliği ve Civil Rights Defenders desteğiyle hazırlanmıştır.  
**The exhibition's preparation was realised with the support of the Chrest  
Foundation, Consulate General of the Kingdom of Netherlands, France  
Embassy and Civil Rights Defenders.**



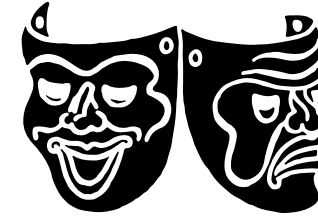
Bu sergi kitabı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş. tarafından,  
15 Aralık 2020 - 21 Şubat 2021 tarihleri arasında Yapı Kredi Kültür  
Sanat'ta açılan "Kulis: Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz" sergisi  
dolayısıyla, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. için hazırlanmıştır.  
**This catalogue has been prepared by Yapı Kredi Culture, Arts and  
Publishing Inc. for Yapı Kredi Bank Inc. on the occasion of the  
exhibition "Coullisse: Hagop Ayvaz, A Chronicler of Theater" held  
between 15 December 2020 - 21 February 2021, at Yapı Kredi Culture  
and Arts.**

# KULİS

## Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz

# COULLISSE

## Hagop Ayvaz, A Chronicler of Theater



**YKY**  
YAPI KREDİ YAYINLARI

**HRANT DINK VAKFI**  
HRANT DINK FOUNDATION  
ՀՐԱՆՏ ԴԻՆԿ ՎԱԿՖԻ

**TLV** TÜRKİYE  
TIYATRO VAKFI

# KULİS



## İçindekiler

### Contents

- 7 Kulis: Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz  
*Coullisse: Hagop Ayvaz, A Chronicler of Theater*
- 11 Hagop Ayvaz'ın Arşivinde Yolculuk  
*A Journey Through the Hagop Ayvaz Archive*  
ESEN ÇAMURDAN
- 17 Kulis'e Sevgilerle  
*To Kulis with Love*  
DİKMEN GÜRÜN
- 27 Arşivin Adını Yazmayı İhmal Etmeyin  
*Don't Forget to Mention the Archive*  
NESİM OVADYA İZRAİL
- 35 Hayatın Baron Ayvaz Hafızası  
*"Baron" Ayvaz: The Memory of Life*  
KARİN KARAKAŞLI
- 43 Sanmam ki Benim Kadar Deli Başka Birisi Bulunur  
*I Doubt if They can Find Another Person as Crazy as Me*  
BERÇ NORADUKYAN  
BOĞOS ÇALGICIOĞLU  
HAGOP AYVAZ
- 53 Hagop Ayvaz'ın Biyografisi  
*Hagop Ayvaz's Biography*  
BANU ATÇA
- 58 KATALOG  
*CATALOGUE*
- 144 *KULİS* DERGİSİ ZAMAN ÇİZELGESİ  
*KULİS* MAGAZINE TIMELINE



# KULİS

## Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz

### COULISSE

#### Hagop Ayvaz, A Chronicler of Theater

“Kulis” sergisi, Hrant Dink Vakfı öncülüğünde Türkiye Tiyatro Vakfı ve Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık işbirliğiyle gerçekleşiyor. Sergi, 1911-2006 yılları arasında yaşamış İstanbullu tiyatro sanatçısı ve yayıncı Hagop Ayvaz’ın kişisel çabalarıyla oluşturduğu tiyatro arşivi ve arşivin alametifarikası, yarım asırlık kültür sanat dergisi *Kulis*’ten yola çıkarak, toplumsal bellek, kimlik ve mekân bağlamında Türkiye’nin tiyatro tarihine odaklanıyor.

2006 yılında, Ayvaz’ın vefatının ardından *Agos* gazetesine, ardından Hrant Dink Vakfı’na bağışlanan Hagop Ayvaz arşivi, Osmanlıca, Ermenice ve Türkçe, 600’e yakın el yazması ve matbu tiyatro metni, 500’den fazla Ermenice ve Türkçe süreli yayın, dergi ve broşürün yanı sıra fotoğraf, afiş, karikatür, kupür, davetiye, çizim ve kartpostalardan oluşan yaklaşık 12 bin görsel materyal içeriyor. 2019 yılında Ayvaz’ın bazı kişisel eşyalarının, aldığı ödüllerin ve 1946-1996 arasında kesintisiz yayımladığı Ermenice kültür sanat dergisi *Kulis*’in 1104 sayılı tam koleksiyonunun Hrant Dink Vakfı’na bağışlanmasıyla, arşiv daha bütünlüklü bir hal aldı. Hrant Dink Vakfı tarafından yıllar içinde büyük ölçüde kataloglaması tamamlanan ve dijital ortama aktarılan arşiv, “Kulis” sergisi ile eş zamanlı olarak araştırmacıların erişimine açıldı.

Osmanlı modernleşmesi, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Osmanlı toplumu içinde siyasal ve toplumsal alanda pek çok değişime yol açtı. Bu değişim resim, müzik, edebiyat ve mimari alanlarında olduğu gibi gösteri sanatları alanında da yaşandı. Güllü Agop (Hagop Vartovyan), Mardiros Mnagyan, Tovmas Fasulyacıyan, Bedros Atamyan, Serovpe Bengliyan’ın aralarında buldukları, dönemin önde gelen Ermeni tiyatro sanatçıları ve onların kurdukları topluluklar bu değişime yön vererek Osmanlı modern tiyatrosunun gelişiminde büyük bir rol oynadılar. Bir süre sonra, Ermeni ve Türk tiyatro sanatçılarının birlikte yer

The exhibition “Coulisse” is organized jointly by The Theatre Foundation of Turkey and Yapı Kredi Culture, Arts and Publishing, under the guidance of Hrant Dink Foundation. The exhibition begins with the personal theater archive of Hagop Ayvaz, an Istanbulite theater artist and publisher who lived between 1911 and 2006, and his archive’s centerpiece, the culture and arts magazine *Kulis*, published for half a century, in order to shed light on Turkey’s theater history in the context of social memory, identity and space.

After Hagop Ayvaz’s death in 2006, the archive was donated to the *Agos* newspaper and then to Hrant Dink Foundation, comprising nearly 600 manuscripts and printed texts, over 500 periodicals, magazines and brochures in Armenian and Turkish, magazines and brochures, as well as about 12 thousand visual materials including photographs, posters, caricatures, clippings, invitations, drawings and postcards. In 2019, the archive was further enriched when some of Ayvaz’s personal belongings, the awards he received, and a complete collection of the 1104 issues of *Kulis*, the Armenian-language culture and arts magazine he published uninterruptedly between 1946 and 1996, were also donated to Hrant Dink Foundation. Over the years, Hrant Dink Foundation created a catalogue for and digitalized the archive, which has become accessible to researchers simultaneously with the inauguration of the “Coulisse” exhibition.

Starting from the first half of the 19th century, Ottoman modernization brought about a transformation within Ottoman society in political and social terms. This transformation spanned the fields of painting, music, literature and architecture, and of course the performing arts. Prominent Armenian theater artists of the epoch, including Güllü Agop (Hagop Vartovyan), Mardiros Mnagyan, Tovmas Fasulyacıyan, Bedros Atamyan and Serovpe Bengliyan, and the theater companies they established gave a direction to

aldığı, örneğin Vartovyan Kumpanyası gibi topluluklar çok dilli oyun repertuarlarıyla Beyoğlu, Ortaköy, Şehzadebaşı, Kadıköy ve Üsküdar tiyatrolarında sahne aldılar. Günümüz Şehir Tiyatroları'nın öncülü Darülbedayi'nin ilk temsil heyetinde, Kınar Sıvacıyan, Eliza Binemacıyan, Muhsin Ertuğrul, Raşit Rıza, Galip Arcan gibi isimlerin bir araya geldiğini görüyoruz. 20. yüzyıl başına gelindiğinde ise dönemin milliyetçi siyasi ikliminin etkisi ile tiyatromuz çok dilli repertuarlarını yitirirken, zamanla Ermeni oyuncular sahnelerden çekildi. Tüm bunların sonucunda hem İstanbul'un –özellikle suriçinin– tiyatro hayatı hem de tiyatro binalarının varlığı sıkıntıya girmiş, bazı binalar farklı işlev kazanırken, bir yangında kül olmaktan kurtulanlar ise yıktırılmıştır.

Sergiye kaynaklık eden Hagop Ayvaz arşivi, 19. yüzyılın ortalarından günümüze Osmanlı ve Türkiye tiyatrosundaki oyuncular, topluluklar ve tiyatro mekânları hakkında çok sayıda özgün içeriği barındırıyor. Hagop Ayvaz, gençliğinde itibaren topladığı kitaplar, dergiler, belgeler, afişler, fotoğraflarla dolu çalışma odasını “cennetim” olarak niteliyordu; arşivi, onun için adeta bir yeryüzü cenneti olmuştu. Ayvaz'ın incelikli benzetmesi tutkuyla bağlı olduğu tiyatro, arşiv ve toplumsal bellek arasında kurulabilecek bağlara dair de ipuçları veriyor.

Bu bağlantılar ışığında, arşivdeki fotoğraflar, afişler, dergiler, oyun metinleri içeren kitaplar ve defterlerden bir seçki sunan “Kulis” sergisi, üç ana bölümden oluşuyor. İlk bölüm, tiyatro tutkusu ilk gençlik yıllarına dayanan Hagop Ayvaz'ın figüranlıktan yönetmenliğe, köşe yazarlığından yayıncılığa uzanan yaşamı paralelinde, İstanbul'da Ermenice tiyatro üretimi ve etkinliklerini mercek altına alıyor. İkinci bölümde, Ayvaz'ın 1946-1996 arasında kesintisiz olarak yayımladığı *Kulis* dergisinin Türkiye sınırlarını aşan etkileri, dönemin sanat ve siyaset gündemi ekseninde, bir zaman çizelgesi eşliğinde ele alınıyor. Son bölüm ise, Osmanlı ve Türkiye tiyatro tarihinde mihenk taşı olmuş sanatçılar, topluluklar, oyunlar ve mekânlara odaklanıyor ve ziyaretçiyi, bunlar arasındaki bağlantıları keşfederek Türkiye'nin tiyatro geçmişine yeniden bakmaya davet ediyor.

Hrant Dink Vakfı, Türkiye Tiyatro Vakfı ve Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık olarak, 2020'de pandeminin küresel ve yerel etkileri altında geçen günlerde yürüttüğümüz bu sergi çalışması bizlere Hagop Ayvaz'ın arşivini yepyeni bir gözle inceleme olanağı sağladı. Tüm süreçte Hagop Bey'in, pek çok güçlüğe rağmen çalışmalarını devam ettirmeye yönelik inancı ve dirayeti bizlere yalnızca ilham değil

this transformation, thus playing a crucial role in the evolution of modern Ottoman theater. Soon enough, theater groups featuring both Armenian and Turkish actors, such as Vartovyan Theater Company, started taking the stage with a multilingual repertoire in the theaters of İstanbul's districts like Beyoğlu, Ortaköy, Şehzadebaşı, Kadıköy and Üsküdar. Among the very first actors of Darülbedayi, the forerunner of today's İstanbul Municipal Theater, we see prominent figures such as Kınar Sıvacıyan, Eliza Binemacıyan, Muhsin Ertuğrul, Raşit Rıza and Galip Arcan. By the beginning of the 20th century, however, due to the nationalistic political atmosphere of the era, our theater lost its multilingual repertoire, and Armenian actors disappeared from the stage over time. Consequently, theatrical activities and theater venues in İstanbul – especially *intra muros* – came under peril; while certain theater buildings started being used for other purposes, some were damaged in fires and demolished.

Constituting the basis of the exhibition, the Hagop Ayvaz archive encompasses a wide range of original materials about theater actors, companies and venues in Ottoman and Turkish theater, from the mid-19th century until today. Hagop Ayvaz used the words “my paradise” to describe his study replete with books, magazines, posters and photographs that he had collected since his youth; his archive was, in a sense, his heaven on earth. Ayvaz's tender metaphor also gives us clues about the possible links between his passion, namely theater, and archives and collective memory.

In the light of these links, the exhibition “Coulisse” offers a selection of the photographs, magazines, manuscripts and printed texts from the archive, divided into three main sections. The first section brings into focus the Armenian-language theater production and activities in İstanbul, in parallel with the biography of Hagop Ayvaz, a devotee of theater since his youth—from extra to director, from columnist to publisher. The second section dwells upon the impact within and outside Turkey created by the *Kulis* magazine, which Ayvaz published uninterruptedly between 1946 and 1996, accompanied by a timetable of this period's major artistic and political developments. The final section focuses on artists, companies, plays and venues which constituted the cornerstones of Ottoman and Turkish theater history, inviting the visitor to explore the links among these so as to reconsider the history of theater in Turkey.

While working on this exhibition in a period marked by the pandemic at a global and local scale, Hrant Dink Foundation, The Theatre Foundation of Turkey and Yapı

kuvvet de verdi. Sergi Hagop Ayvaz'ın çalışmalarının artanına, diğer bir anlamda onun “kulis”ine davet niteliğinde olmanın yanı sıra, Türkiye'nin tiyatro tarihini çoğulcu bir perspektifle incelemek için imkânlar sunuyor. Kültür ve sanatın toplumların bir arada yaşama kültürlerindeki yerini ve önemini, inançla kurulan, emek, özveri ve dayanışmayla varolan “kulis”lerini hatırlamayı öneriyor.

“Kulis: Bir Tiyatro Belleği, Hagop Ayvaz” sergisi ve bu sergi vesilesiyle aralanan perdenin ardındakilerin, kültür ve sanat alanında çoğulcu, kapsayıcı ve katılımcı yeni tiyatro pratiklerine ilham vermesi umuduyla.

Kredi Culture, Arts and Publishing were urged to take a fresh perspective on Hagop Ayvaz's archive. Mr Ayvaz's determination and resilience to continue his work despite multiple headwinds gave us not only inspiration, but also strength in these challenging times. As such, the exhibition not only invites the viewer to the backstage, in other words, the “coulisse” of Hagop Ayvaz's endeavors, but also offers opportunities to examine the history of theater in Turkey through a pluralist lens. As such, the exhibition proposes to remember the place and importance of culture and arts in communities' culture of coexistence, and their “coulisses” built with determination, and maintained with diligence, devotion and solidarity.

We hope that the exhibition “Coulisse: Hagop Ayvaz, A Chronicler of Theater”, and everything revealed behind the curtain this exhibition pulls back may provide inspiration for pluralist, inclusive and participatory theatrical practices in the culture and arts field.





# Sanmam ki Benim Kadar Deli Başka Birisi Bulunur

## I Doubt if They can Find Another Person as Crazy as Me

**BERÇ NORADUKYAN - BOĞOS ÇALGICIOĞLU - HAGOP AYVAZ**

12 Aralık 1987'de *Kulis* dergisinin 40. yılını kutlamak ve Hagop Ayvaz'ı onurlandırmak amacıyla Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği tarafından bir gece düzenlenir. Bu gecede, Pangaltı Lisesi'nden Yetişenler Derneği'nin ve *Kulis*'in 40. yılı nedeniyle Arto Berberyan'ın yazıp yönettiği *40. Yıl Gösterisi* adlı oyunun iki baş karakteri, Torkom Düzyan'ı canlandıran Boğos Çalgıcıoğlu ve Vırtanes Şişigyan'ı canlandıran Berç Noradukyan, Hagop Ayvaz'ı sahneye davet edip bir söyleşi gerçekleştirirler. Söyleşiyi Hagop Ayvaz'ın anlatımına sadık kalarak aktarıyoruz.

**Berç Noradukyan:** Nerede ve hangi yılda doğdunuz?

**Hagop Ayvaz:** Şimdi, doğduğum yılı söylersem, kaç yaşında olduğum belli olacak. Sadece şunu söyleyeyim ki, üç kere 25'im doldu, dördüncüye girdim.

**Boğos Çalgıcıoğlu:** Hangi okullarda okudunuz?

**H. A.:** Esayan Okulu'nda okudum. Ancak o dönemde babamın durumunun pek iyi olmadığını ve okul ücretini ödeyemeyeceğini görünce ortaokulu yarıda bıraktım.

**B. Ç.:** Hangi işlerle uğraştınız?

**H. A.:** Diğer Ermeni gençler gibi ben de birçok farklı iş yaptım. Ancak bu işler sayesinde evime, aileme bakabildim, çocuklarımı büyütüp bugünlere kadar getirebildim.

**B. N.:** Tiyatro sevgisi nasıl doğdu içinizde?

**H. A.:** Tiyatro sevgisi şöyle doğdu belki de. Çok küçük yaşımdan beri Topkapı surlarının altında bulunan küçük bir kulübü ziyaret ediyordum. O kulüpte Boğos Karakaş [Aram Elmas Tiyatrosu Yönetmeni] bir oyun sahneliyordu. Oyunun adı *Kör Ressam*. Küçükken o oyuna hayrandım ve evde Karakaş'ın taklidini yapmaya, aynalar önünde hep onun rolünü tekrarlamaya başlamıştım.

**B. Ç.:** Edebiyat sevginiz nasıl doğdu?

**H. A.:** Edebiyat sevgisi ise şöyle belki. İcadiye [Altınbakkal,

On December 12th, 1987, Pangaltı High School Alumni Association organized a special night to celebrate the 40th anniversary of *Kulis* magazine and to pay homage to Hagop Ayvaz. During the event, a play titled, "The 40th Anniversary Show", written and directed by Arto Berberyan was staged to celebrate the 40th anniversaries of the Alumni Association and *Kulis* magazine. The two main actors in this performance, Boğos Çalgıcıoğlu - who played Torkom Düzyan - and Berç Noradukyan - who played Vırtanes Şişigyan- invited Hagop Ayvaz on stage and held an interview with him. We are hereby reproducing the interview as recounted by Hagop Ayvaz.

**Berç Noradukyan:** Where and when were you born?

**Hagop Ayvaz:** Well, if I tell you the year I was born, everyone will learn my age. Just to give you a clue, I have already lived for three counts of 25, and have now embarked upon the fourth.

**Boğos Çalgıcıoğlu:** Where did you study?

**H. A.:** At Esayan High School. However, I dropped out of junior high, since my father had financial difficulties and could not pay the school fee.

**B. Ç.:** What jobs did you do?

**H. A.:** Like other Armenian youth, I took up numerous professions. Only by exercising a variety jobs could I take care of my family and raise my children, help them become what they are now.

**B. N.:** Where does your love of theater come from?

**H. A.:** Here is where it may come from: Beginning from a tender age, I used to go to a small club beside the land walls of Topkapı. At the club, Boğos Karakaş [Director of Aram Elmas Theater] was staging a play. The name of the play was *Kör Ressam* [The Blind Painter]. I adored that play when I was young, and tried to imi-





Harbiye (günümüzde Babil Sokak)] sokağında oturuyorduk, ve Ara Aginyan adlı bir dostum, merhum, yeteneklerimi fark etti ve beni *Jamanag*'ın matbaasına götürdü. Burada rahmetli Mardiros Koçunyan, bana çok destek oldu bu yolda, ve aynı zamanda Krikor Hudaverdyan da destek oldu. Burada ben röportajlar yapmaya, tiyatro makaleleri yazmaya başladım. Ve böylece başladığım bu tür işleri yıllarca yapmaya devam ettim.

**B. Ç.:** Kütüphanenizde birtakım tiyatro oyunlarının olduğunu, onların büyük bir kısmının ise Eski Türkçe (Osmanlıca) olduğunu duyduk. Nasıl öğrendiniz eski Türkçe'yi?

**H. A.:** Esayan'da eski Türkçe öğretmenimiz rahmetli Stepan Gurdikyan'dı. Onun sayesinde eski Türkçe yazılarını yeni yeni çözmeye başlamıştım. Ancak okulu bıraktığımda babam beni kendi yanına aldı, onunla ayakkabıcılık yapmaya başladım. O sırada sabah akşam Harbiye'den Bayazıt'e kadar gidip geldiğimde, gözlerim hep dükkânlardaki yazılardaydı, onları tekrar tekrar okumaya çalışıyordum. Yanımızda Âgah adındaki bir çalışan vardı, bu yeteneğimi veya onların dilini bu kadar sevdiğimi fark edince bana şunu dedi: "Ayvaz, *Karagöz* ve *Koroğlan* mizah gazetelerini haftada bir al, (tanesi üç kuruştur, Osmanlıca) ve okumaya çalış." Ben de gerçekten öyle yaptım. Ve böylece artık çok daha iyi okumaya başladım. Daha sonra da hayatım boyunca bu eski Türkçe bilgilerim bana çok yardım etti. Ben nerede tiyatro oyunları sahnelemeye gittiysem, Türkçe, Ermenice ve her türlü, ne kitap bulduysam aldım. Özellikle Zardaryan kitapçısı, hani Çakmakçılar Yokuşu'nda Koşakaryan, Zardaryan kitapçıları vardı, her defasında oradan geçerken Zardaryan Efendi derdi "Ayvaz, senin çok sevdiğin bir kitap var yanımda, gel al" ve parayı cebimden alırdı. Şimdi diyorum ki, iyi ki öyle yapıyordu, çünkü bugün benim kütüphanemde çok nadir olan kitaplar vardır ve ben onlarla gurur duyuyorum.

**B. N.:** Tiyatro oyuncusu olma isteği nasıl doğdu içinizde?

**H. A.:** Oyunculuk isteği zaten kendiliğinden doğar, insan bu yeteneği veya özelliği kendinde hisseder. Çünkü ben inanıyorum ki, konservatuvar, şu bu, büyük rol oynar elbette, ancak yeteneği olmayan biri, konservatuarda da bir şeye yaramayacaktır. Bu sevgime gelince, yine ayakkabıcılık yaptığım sırada, Harutyun Samurkaş adlı bir dostum vardı, ki yine tiyatro sevdalısıydı. Ve her hafta sonu tiyatroya giderdi, üstelik oynardı da, tiyatro grupların içindeydi kendisi. Bir Pazar günü ondan rica

tate Karakaş and act out his role at home in front of the mirror.

**B. Ç.:** How about your love of literature?

**H. A.:** My love of literature began as follows. We lived on İcadiye Street [Altınbakkal, Harbiye (today's Babil Street)], and a now deceased friend of mine named Ara Aginyan realized my talent and took me to the print shop of *Jamanag* newspaper. There, the late Mardiros Koçunyan helped me make much progress, and Krikor Hudaverdyan gave me support as well. I began to conduct interviews and pen articles on theater. I would go on to do so for many years.

**B. Ç.:** We have heard that there are numerous plays in your library, a large part of which is in Ottoman Turkish. How did you master that language?

**H. A.:** At Esayan High School, the late Stepan Gurdikyan was our teacher of Ottoman Turkish. Thanks to him, I had begun to learn the Ottoman Turkish script. Yet, when I dropped out of school, I started to work with my dad as a shoemaker. I would commute back and forth between Harbiye and Bayazıt, always looking at the writings on shop windows again and again to try and read them. We had an employee called Âgah, who upon realizing this talent of mine, or when seeing how much I loved their language, made a suggestion: "Ayvaz, why don't you buy the humor magazines *Karagöz* and *Koroğlan* once a week (they cost three kurush a piece and were in Ottoman Turkish) and try to read them?" And that's what I did. That way, I began to read with much more ease. Then throughout my life, my knowledge of Ottoman Turkish was of great help to me. Whenever I went to stage a theater play, I bought all sorts of books - Turkish, Armenian, you name it... Especially from the Zardaryan bookstore... You know, there used to be the Koşakaryan and Zardaryan bookstores on Çakmakçılar Yokuşu, and every time I passed by, Mr Zardaryan would say, "Ayvaz, I have got a great book for you, come and take a look," and he would right away take the money from my pocket. Now I thank him for doing so, because I have a number of very rare books, which I am really proud of.

**B. N.:** How did your desire to become an actor start?

**H. A.:** I think that the desire to become an actor emerged on its own, one feels this talent or trait within. Of course, studying at the conservatory etc. will have a huge impact, yet I believe that someone who lacks talent will

ettim, beni de sahneye almasını istedim. Tabii ki bunu herkesten gizli yaptım, çünkü o zamanlar oyunculuk büyük bir ayıp ve suçtu. Böylece, Harutyun beni aldı, Narlıkapı Şafak Tiyatrosu'na götürdü. Burada Hagopyan, Krikor Hagopyan, oyunlar sahneliyordu. Aranızda Narlıkapı'dan birileri varsa, onlar iyi hatırlayabilir. Orada ilk kez Hagopyan'ın yanına beni götürdü, Hagopyan çok sevinmişti, çünkü ilk defa para ödmeden biri onun için çalışacaktı. Böylece hemen, "Harutyun, onu sahneye götür" dedi. Beni içeri aldılar, şimdi bir oyun oynayacaklardı *Çağatsbanin Ağçığı* [Değirmencinin Kızı]<sup>1</sup> adlı bir oyun. Beni hemen giydirdiler, bıyık taktılar, elime de bir sopa verdiler ve sahneye ittiler. Ben ne oyunun özetini biliyordum, ne de oyunun ne olduğunu biliyordum. Küçük bir gruptuk, şarkı söyleyecektik. Ortada Hagopyan oturmuştu köylü kılığında. Selam verdim, selam aldı. Bu küçük grup şarkı söylemeye başladı. Ben öyle elimdeki sopayla çıktım, çok ayıp olacaktı. Ve şarkı sözlerini bilmememe rağmen onlarla birlikte böylece, ağzımı açıp kapatma hareketleri yapmaya başladım ki şarkı söylüyormuşum gibi olsun diye. Böylece ilk yıl Hagopyan'la çalıştım. Ancak ondan sonra rahmetli Lusi Hagopyan Hanım, Hagopyan'ın eşi, *Darbnotsabed* [Demirhane Müdürü] oyununda veya oynadıkları diğer oyunlarda bana küçük roller vermeye başladı. Ve ben o yılı hemen hemen tamamen onların grubunda geçirdim. Sonraki yıl da, Karakaş çok iyi, usta bir oyuncu olduğu için, onların grubuna girdim. Bu sefer önceki grupta tanıştığım oyuncular, [Bedros] Baltazar, Krikor Çobanyan, Jerfin [Elmas], Sara, beni sevgiyle sahnelerine kabul etti, ve ben altı yıla kadar onlarla farklı oyunlara katıldım. İlk dönemlerde tabii ki küçük rollerim vardı, çünkü sahneye alışmadan, sahnede yürümeyi öğrenmeden sana kimse önemli rol vermez. Böylece iki yıl onların grubunda çirak gibi, polis memuru gibi küçük roller üstlendim. O dönemde, biz haftanın altı günü kentteki pek çok açık hava yaz sahnesinde, Kadıköy'de, Üsküdar'da, Narlıkapı'da, Büyükdere'de oyunlar oynardık Yenişehir'de Mangasar'ın Bahçesi vardı ki Pazar akşamı artık orada olurduk. Dokuz perdeli bir oyun oynayacaktık ve benim orada yine küçük rollerim vardı. Bu oyun, kalabalık bir oyun olduğu için dışarıdan amatör oyuncular davet etmiştik. Amatör oyuncuların biri, ki kendisi o akşamki rolü için önceden bir miktar da para almıştı, o akşam oyun saatinde tiyatroya gelemedi. Gelmedi de gelmedi. Bizim o dönem tiyatro oyunundan

be no good at the conservatory. As for my desire to act, again as I was working as a shoemaker, I had a friend called Harutyun Samurkaş who was a theater enthusiast. He would go see a play every weekend, and would also act, as he had connections with theater companies. On a Sunday, I asked him to allow me onstage. Naturally, I did that in great secrecy, because back then acting was considered to be disgraceful, almost illicit. As such, Harutyun took me to Narlıkapı Şafak Yazlık [summer] Theater. There Hagopyan, that is Krikor Hagopyan, was taking the stage. If there is anybody here from Narlıkapı I guess they would remember him well. There, I met Hagopyan for the first time, and he was quite happy to see me, since for the first time someone was willing to work for him without pay. So he said, "Harutyun, take him onstage". They took me in, and they were working on a play called *Çağatsbanin Ağçığı* [The Miller's Daughter].<sup>1</sup> They dressed me up, put a fake moustache on my face, gave me a stick, and pushed me onstage. I knew neither the name of the play, nor the plot. I was part of a small group, which was supposed to sing. Hagopyan was seated in the center, dressed as a peasant. I nodded to him, and he nodded back. Our small group began singing. I was up there with a stick in my hand, afraid of doing something inappropriate. And although I did not know the lyrics to the song, I pretended to sing along, opening and closing my mouth. So I worked for Hagopyan for a year. Only later did the late Mrs Lusi Hagopyan, Hagopyan's spouse, start to give me small roles in the play *Darbnotsabed* [The Ironmaster] and others. I almost spent that entire year in their theater company.

In the next year, since Karakaş was a wonderful actor, I joined his company. Some actors and actresses that I knew from the previous group, such as [Bedros] Baltazar, Krikor Çobanyan, Jerfin [Elmas], and Sara, accepted me on their stage with kindness and I acted in different plays for six years. At first, of course, I had insignificant roles, because no one will give you an important role before you get used to the stage and learn how to carry yourself there. So for two years, I played in small roles for their group, like the apprentice or the police officer. At that time, we used to perform plays six days a week in numerous open-air summer stages across the city, in Kadıköy, Üsküdar, Narlıkapı and Büyükdere. There was Mangasar's Garden in Yenişehir, and we would be there



önce birtakım komediler, düettolar ve benzeri etkinliklerimiz olurdu. En sonunda da dokuz veya on perdelik oyunun sırası gelirdi ki o da gecenin 2'sine kadar devam ederdi. Karakaş, sahnenin arkasında bir liste asardı ve orada her bir oyuncunun hangi perdede, hangi sahnede rol alacağı yazardı. O gün, o oyuncu gelmeyince, Karakaş zor durumda kalmıştı. Listeyi eline alıp böyle uzun uzun bakıyordu. Çünkü biliyordu ki o rolü üstlenebilecek başka birini bulması kolay değildir. Sonra bana baktı, “doktor” diye yanına çağırdı.

Yeri gelmişken, şunu da söyleyeyim, benim tiyatroya girdiğim ilk rol doktor rolüdür ondan adım doktor kalmıştır. Çünkü *Darbnotsabad* [Demirhane Müdürü] oyununda bana doktor rolünü vermişlerdi. Ancak hastayı nasıl tedavi edeceğimi dememişlerdi. Ben de bir yeni oyuncu, tabii... Sahne şöyle, Demirhane müdürünün bir arkadaşı yaralanıyor ve bir doktor çağırıyorlar. Ben çıkıyorum, yaralı kadının yanına gidiyorum. Ama ne yapacağımı, elini nasıl tutacağımı hiç bilmiyorum ki. Kadın kalbinden yaralı. Göğsünde bıçak var. Ben de şöyle bir baktım ona, “Hayati tehlikesi yok!” dedim. Ve tabii seyirciler de anladı ki böyle bir doktor olamaz. İşte böylece o rolden sonra benim adım da “doktor” olarak kaldı.

Kaldığımız yere dönersek, Karakaş beni çağırdı, ben gittim, “Bak”, dedi, “şimdi bu âşık rolünü sen oynayacaksın.” Oyuna da ya on saniye var, ya on beş saniye, o kadar dar zaman. “Sen hemen git, suflöre söyle. O sana yardım edecek sen de bu rolü oynayacaksın”. Oyun da Eski Türkçe'ydi. “Usta!” dedim, “Oynayacaksın!” diye kesti. Şimdi bu işte iki şık vardı önümde. Ya o rolü çok iyi oynayarak kendimi gösterecektim ve daha sonra daha da iyi roller alacaktım, ya da başarısız olup kalacaktım. Ben suflöre gittim “Sufi Bey, bana yardım et!” Sufi Bey çok iyi bir suflördü, ancak içki içmeden kendi yerine geçmezdi. Yanına gittiğimde de artık içkisini içmişti. Sufi Bey, “Sana yardım ederim, hiç merak etme..” dedi. “Nasıl?” diye sordum, “Ne diyeceğini söylerim işte” dedi. Ben de okuyabildiğim kadar çabuk oyun metnini okudum, derken oyun başladı. Ne kadar başarılı olduğumu bilmiyorum, ama oyundan sonra Karakaş beni yanına çağırdı, öptü ve “Bundan sonra, gruptaki tüm âşık rollerini sen oynayacaksın!” dedi. O hafta o oyundaki âşık rolü oynamam, benim de en büyük ödülüm oldu. Ve ondan sonra da yıllar boyunca, ne kadar ki onlarla çalıştım, hep âşık rolünü ben oynadım. O grupta

on Sunday evenings. We were going to stage a play in nine acts, and I had a trivial role as usual. Since the play required a large cast, we had invited amateur players from the outside. One of those amateur actors, who had already received some money for his role that evening, did not arrive at the scheduled time. He just would not show up. Back then, before the play, we would stage various comedies, duettos and similar shows. Then it would be the turn of a nine- or ten-act play, which would last until 2 a.m. Karakaş would hang a list backstage, indicating which actor should go onstage in which act and scene. That evening, the actor in question did not show up and Karakaş was in dire straits. He took the list and stared at it. Because, he knew that it was not easy to find a substitute for that role. Then he turned towards me and yelled, “Hey, doctor”.

I should point out at this point that since I began acting in doctor roles, everyone called me “doctor”. I played the doctor in *Darbnotsabad* [*The Ironmaster*] for instance. However, I had no idea how to treat a patient of course. I was a newbie then... The scene went like this: A friend of the ironmaster gets stabbed and they call the doctor. I went onstage, and headed towards the wounded woman. Yet, I had no idea what to do, nor how to hold her hand. The woman is stabbed in the chest. I took a look at her and said, “Her wound is not critical!” Of course the audience immediately saw that that's not how a proper doctor acts. Well after that, everyone kept calling me “doctor”.

To return to where I had left off, Karakaş called me and I went up to him. “Look”, he said, “you will have to play the lover.” The curtain was about to rise in ten or fifteen seconds; it was on very short notice. “Go straight to the prompter. He will help you and you will play this role”. The play was in Ottoman Turkish. “But, master!” I said. “You will!” he insisted. I had two options before me. I could nail that role and get much better parts in the future, or fail miserably. I went to the prompter and said, “Sufi Bey, please help me!” Sufi Bey was a great prompter, yet he would not take his place before downing a few drinks. He had already had his drinks when I went up to him. Sufi Bey responded, “I will help you, don't you worry.” “How?” I asked: He went, “I will just whisper you the lines.” I read my part as quickly as I could, and found myself on the scene. I don't remember if I was any good or not, but after the play Karakaş called



birçok yetenekli sanatçı vardı ve ben onlardan da çok şey öğrendim.

**B. Ç.:** Profesyonel oyuncu olduktan sonra sahne arkadaşlarınız arasında kimler yer aldı?

**H. A.:** İlk yılki arkadaşlarım Mnagyan Tiyatro Grubu'ndan Krikor Çobanyan, Bedros Baltazar, Lusi Hagopyan; daha sonra ikinci senede, yani Boğos Karakaş'la çalıştığım yıl, başka yeni isimlerle tanıştım: Jerfin Elmas, Aram Elmas, Vahram Balıkcıyan... Sait Köknar, ki kendisi daha sonra belediye tiyatrosuna geçti.

**B. N.:** Daha sonra oyunculuga devam ettiniz mi?

**H. A.:** Evet, zaten 1946'da amatör gruplarla oyunlar sahnelemeye başlamıştım. Bu dönemde Torkom Sırabyan, Yetvart Yeretsyan, Sisi Yeretsyan ile tanıştım. Onların grubuna girdim ve onlarla birtakım roller oynadıktan sonra Aşod Madatyan'ın grubuna girdim, çünkü bir ustanın yanında olmak istiyordum ve gerçekten de orası benim için çok yararlı oldu.

**B. Ç.:** *Kulis*'in yayınına nasıl başladınız? Hangi yılda ilk sayısını yayımladınız?

**H. A.:** *Kulis*'in yayımlanması: Gerçekten, Yetişenler Derneklerinden<sup>2</sup> bazı amatör grupların "Vega", "Yeritasardats", "Arvestasirats", ve daha sonra "Stüdyo" gruplarının oyunlar sahnelemeye başladıklarını gördüğümde, düşündüm ki, neden bizim de bir tiyatro yayınıımız olmasın ve biz de oyunlarımızı yurtdışındaki Ermenilere tanıtamayalım? Böylece bir gün, Rober Bey'in<sup>3</sup> de yazısında söylediği gibi, Zareh Arşag'ın yanına gittiğimde, Arşag dedi ki Nazaret Donikyan'la ikimiz bir mizah gazetesi yayımlamayı düşünüyoruz. Ben buna karşı çıktım. Onlar gazete için bir sorumlu müdür arıyorlardı, hem yayın müdürlüğünü hem sorumlu müdürlüğünü bir kişi yapabiliirdi. Ve korkuları vardı, çünkü durumlar ortadaydı... O yüzden bana dediler ki, eğer sen bu işi yaparsan, yayımlayabiliriz gazeteyi. Ben dedim, "Benim mizah gazetesiyle işim olmaz, bir tiyatro gazetesi istiyorsanız, yayımlayabiliriz, başlayabiliriz. Onda iki, üç sayfasını da mizah yapabiliriz." Kabul ettiler! Ben de hemen resmi işlemleri tamamladım ve gazeteyi yayımlamaya başladık. Ancak ilk yılı zararlı çalıştık. Zareh Arşag'la defterimizi açtığımızda (ikimiz kalmıştık o zaman, Nazaret, Zareh Arşag'la ufak bir tartışmadan sonra ayrılmıştı), işte ne kadar zararımız olduğunu gördük. Dedim ki Zareh'e, "Eğer bu kâr olsaydı, tabi ki doğal olarak kendi payını isteyecektin, isteyebilirdin, neyse ki zarardır". Eski klişelerimiz vardı, önceden yanım-

me and kissed me on the cheeks, saying, "From now on, you will always play the lovers in this company!" Playing the lover that week was the greatest trophy for me. And after that, during my many years of collaboration with them, I always played the lover. The company counted numerous talented artists and I learned a lot from them.

**B. Ç.:** After becoming a professional actor, whom did you take the stage with?

**H. A.:** My colleagues in the first year were Mnagyan Theater Company's Krikor Çobanyan, Bedros Baltazar and Lusi Hagopyan. In the second year, when I worked for Boğos Karakaş, I met new people: Jerfin Elmas, Aram Elmas and Vahram Balıkcıyan... Also Sait Köknar, who went on to join the municipal theater.

**B. N.:** Did you continue acting afterwards?

**H. A.:** Yes, I had already begun taking the stage with amateur companies in 1946. In this period, I got to know Torkom Sırabyan, Yetvart Yeretsyan and Sisi Yeretsyan. I joined their group, and after playing in a few roles, I entered Aşod Madatyan's group since I really wanted to work with a true master. Indeed, it was a very valuable experience for me.

**B. Ç.:** How did you start publishing *Kulis*? When did the first issue come out?

**H. A.:** The publication of *Kulis*: In fact, after I watched a series of amateur theater groups from Alumni Associations,<sup>2</sup> namely "Vega", "Yeritasardats", "Arvestasirats" and later on "Studio", I thought, why don't we publish a theater periodical and inform the Armenians living overseas about our theater scene? So one day, as Rober Bey<sup>3</sup> indicates in his article, as I was paying a visit to Zareh Arşag, he told me that Nazaret Donikyan and he were thinking of issuing a humor magazine. I objected to that idea. They were looking for a managing editor for the magazine, who could also double as the editor-in-chief. And they had certain qualms, because you know what the situation was like then... So they told me, if you accept the position, we could publish the magazine. I said, "I won't have anything to do with a humor magazine, but if you want to publish a theater magazine, then count me in. We can spare two or three pages for humor in that magazine." And they accepted it! So I rapidly completed the formal procedures and we began to publish the magazine. However, we were in the red in the first year. When Zareh Arşag and I opened our ledger (only the two of us were left as Nazaret had



da getirmiştım. Onları istedi. Ve Perşembe Pazarı'na, Garabet Ersan'ın (avukat) yanına gittik. Onların birer kopyasını yaptık. Bir de küçük yer kiraladık ve yayına devam ettik.

**B. Ç.:** Gazetenizin yayılmasını nasıl başardınız?

**H. A.:** Rober Bey'in dediği gibi, eğer İstanbul'da kalsaydım, dergimiz *Kulis* bugüne kadar faaliyetini sürdürmezdi. Eğer bu gazete benim için de geçim kaynağı olsaydı sürdüremezdik. O dönemde Aleksanyan'ın, Tekeyan'ın yayımladığı gazeteler gibi.. Tabii ki o insanlar bu gazetelerden kazandıklarıyla geçiniyorlardı ve bu iş bir süre sonra sürdürülemez hale geliyordu, üç ay sonra, bir yıl sonra gazete kapanıyordu. Ancak benim tek geçim kaynağım gazete değildi. Hatta ben sigara, yemek vs. dahil bir çok şeyden kendimi mahrum bırakıyordum bu gazeteye kaynak çıksın diye. Üstelik her yıl zararları kapatmak için de oyunlar sahneliyordum, Ses Tiyatrosu'nda, Tepebaşı Tiyatrosu'nda. Bu oyunlardan elde edilen gelire de zararları kapatıyor ve ileri gitmek için güç bulabiliyordum.

**B. N.:** Hangi ülkelere gittiniz?

**H. A.:** 1950'de evimi, çocuklarımı, işimi bırakarak çantayı aldım, İstanbul'da sanatın yaşayamayacağını hesap ettim, Halep'e gittim. Orada birtakım sanatçılarla, dostlarla tanıştım, kendi çevremi yarattım, ve birçok kişinin de gazetemize abone olmasını sağlayabildim.

Daha sonra Beyrut'a taşındım, orada da Davit Ernekyan adlı bir dostum vardı, bu dostumun yardımıyla Beyrut'ta da *Kulis*'imizin yayılmasını sağladık. Bu dönemde İstanbul'dan birçok kuyumcu, Beyrut'a taşınmıştı ve hepsi de memnuniyetle yardım etti.

Ve anladım ki yurtdışında ne kadar ileri gidersem, işim o kadar başarılı olacak. Böylece bir sonraki yıl Mısır'a gittim, orada Horen Dedeyan ile tanıştım. Büyük bir dostumdur ve onun sayesinde orada da *Kulis*'i yaydık. Daha sonra İskenderiye ve Kahire'de aynı şekilde başarı kaydettik. Ardından yolum Bağdat, Yunanistan ve Tahran'a kadar uzadı. Özellikle de Tahran Ermenileri, bana bu işte gerçekten de çok büyük destek oldu ve hatta bugün bu savaş şartlarında da aboneliklerini devam ettiriyorlar.

**B. Ç.:** 40 yıl boyunca kimlerle işbirliği yaptınız?

**H. A.:** Çok ama çok değerli isimler oldu. Örneğin Nişan Beşiktaşlıyan, Horen Dedeyan, Aram Bedrosyan, daha sonra Venüs, Tsovak... Krikor Hüdaverdyan, ki gerçekten bu işte bana çok büyük destek verdi. Daha sonra

abandoned the magazine after an argument with Zareh Arşag), and saw how much we had lost. I told Zareh, "If we had made a profit, naturally you would ask for your share. Thankfully, we are in the red!" We had old page templates, which I had brought along. He wanted them. And we went to see the lawyer Garabet Ersan in Perşembe Pazarı. We made a copy of those templates. We rented a small office and continued to publish *Kulis*.

**B. Ç.:** How did you keep the newspaper afloat?

**H. A.:** As Rober Bey says, if I had stayed in İstanbul, our magazine *Kulis* would not have functioned until now. Had this newspaper been my means of livelihood, it simply could not have survived. It would go the way of the newspapers published by Aleksanyan or Tekeyan back then. They tried to make a living with their newspapers, and after a while it became unsustainable. Three months later, or say one year later, the newspaper would have to close down. In contrast, the newspaper was not my source of income. In order to finance the newspaper, I saved on cigarettes, foods, etc. Moreover, in order to cover the losses, I used to stage plays every year at Ses Theater or Tepebaşı Theater. With the proceeds from these plays, I was able to cover the losses and find the strength to move ahead.

**B. N.:** Which countries did you travel to?

**H. A.:** In 1950, I abandoned my home, children and job and grabbed my suitcase. Deciding that the Istanbul arts scene offered no opportunities, I moved to Aleppo. I met some artists and friends there, created my own circle, and this way I was able to get many people to subscribe to our newspaper.

Later on, I moved to Beirut, where I had a friend named Davit Ernekyan. With his help, *Kulis* attracted a wide readership in Beirut. In this period, many jewelers from Istanbul had had to move to Beirut and they were all glad to help.

Soon I realized that the more I traveled abroad, the more successful my business would be. So the next year I headed to Egypt, where I met Horen Dedeyan. He is a great friend of mine and thanks to him we introduced *Kulis* to more readers over there. Later on, I had success in Alexandria and Cairo as well. Then my itinerary extended as far as Baghdad, Greece and Tehran. In particular, the Armenians of Tehran truly supported me in my business, and even today, despite the ongoing war, they continue their subscriptions.

İstanbul'dan Cebeli, Tsovak'ı dedim artık, bugün isimlerini tam hatırlamasam da birçok yazarlarla çalıştım.

**B. N.:** *Kulis*'in geçmişi ve geleceği ile ilgili neler söylemek istersiniz?

**H. A.:** Geçmişte de, zor zamanlar yaşıyorum *Kulis*'i yayımlamak için ama bugün daha da zor her şey. Kalem meslektaşım Rober Haddecıyan çok yakından bilir bunları. Bugün yılda dokuz kere, sekiz kere kağıt fiyatı artıyor, demir fiyatı artıyor, yirmi kere devalüasyon oluyor. Ancak yıl başında abonelere sen gazeteyi hangi fiyata sattıysan, yıl sonuna kadar aynı şekilde devam etmeye mecbursun. Çünkü birileri artık ödemeyi yaptı ve sen geriye dönüp ek fiyat talep edemezsin. O yüzden benim için şimdi çok zor bir dönemdir, çünkü dediğim gibi devalüasyon başını alıp gidiyor ve yıl sonuna kadar aynı fiyatla devam etmeye mecburuz.

**B. N.:** Uzun yıllar boyunca *Pokr Taderabump* [Küçük Tiyatro Grubu]'u yönettiğinizi ve halk oyunları sahnelediğinizi biliyoruz. Küçük Tiyatro nasıl doğdu ve sonrasında neden faaliyetlerini durdurdu.

**H. A.:** Esayan Okulu'ndan Yetişenler Derneği'nde, yeni kurulduğu dönemde oyuncu Vahram Balıkçıyan'ın yönetiminde tiyatro komisyonu üyeliğine seçilmiştim, Stepan Gonag, Armenuhi Zorayan ve birtakım diğer arkadaşlar da vardı. Ancak bir tiyatro grubumuz yoktu ve sahnemizde bir oyun sahnelemek için Aşod Madatyan'ın grubunu veya başka gruplardan oyuncularını davet ederdik. Beni, Vahram Balıkçıyan davet etmişti, bana danışmak için. Ben de, derneğin içinde bir tiyatro grubunun olması lazım, dedim. "Nasıl yapalım?" dedi. Dedim ki, "Bana 3-4 tane genç bulun, başlayalım!" Ve gerçekten de hemen 3-4 genç bulduk. Daha önce hiç sahneye çıkmamış 3-4 genç! Onların yatkınlığını anlamak için, hemen dört kişilik bir oyun sahneye çıkarmaya giriştik. Galip Arcan'ın *Rica Ederim, Kesmeyiniz!* oyununu çalıştık ve sahneledik. Ve bu komedi, benim sahnelediğim ilk oyun oldu. Son denemeyi Aşod Madatyan'ın evinde yaptım ki ustamın fikrini de alayım. Ve Aşod Madatyan oyunu izledikten sonra "Artık iyidir, devam edin Ayvaz!" dedi. Bu ilk oyunu Esayan'dan Yetişenler Derneği'nde sahneledik. Sonra artık grubumuz için bir isim seçmemizin zamanı geldi. Düşündük ki, grubumuz küçüktür, dolayısıyla grubumuza Küçük Tiyatro Grubu adını verdik. O andan sonraki çalışmalarımızı programlarken, ben daha çok halk oyunlarını sahnelemekten yana oldum. Çünkü gördüm ki halkımız dramdan çok komediyi se-

**B. Ç.:** Whom did you collaborate with over these 40 years?

**H. A.:** I can name precious friends such as Nişan Beşiktaşlıyan, Horen Dedeyan, Aram Bedrosyan, later on Venüs, Tsovak... Krikor Hüdaverdiyan, who really gave me immense support. Then, Cebeli from Istanbul; I think I have already mentioned Tsovak; and many other writers, I may fail to remember some of their names now.

**B. N.:** What would you like to say about the past and future of *Kulis*?

**H. A.:** In the past, I went through many rough patches to publish *Kulis*, but things are even more difficult today. My fellow writer Rober Haddecıyan knows it all too well. Today, the price of paper increases eight or nine times a year; likewise, the price of iron is on the rise; there are countless devaluations as well. However, you sell the newspaper to your subscribers at a fixed price in the beginning of the year, and then cannot increase that until the end of the year. Because, people have made their payment and you cannot go back and ask for more money. So I find myself in a particularly demanding situation now, because as I said, there is rampant devaluation, but we have to operate with a fixed subscription fee until the end of the year.

**B. N.:** You have managed *Pokr Taderabump* [Small Theater] and staged popular plays. How was Small Theater created; and why did it cease its activities later on?

**H. A.:** At Esayan High School Alumni Association, I was elected a member of the recently established theater commission, presided by the actor Vahram Balıkçıyan. Stepan Gonag, Armenuhi Zorayan and other friends were in the commission. However, we did not have our own theater group, and would invite Aşod Madatyan's group or others to perform their plays on our stage. Vahram Balıkçıyan had invited me there to give advice. So I suggested that the association needed to have its own theater group. "How can we do that?" he said. I responded, "Find me 3 or 4 youngsters, and we will get going!" And indeed, we quickly found some youth: young individuals who had never gone onstage before! In order to understand how talented they were, we quickly began to work on a play for four actors. We rehearsed and staged Galip Arcan's play *Rica Ederim, Kesmeyiniz!* [Please Do Not Interrupt]. And this comedy became the first play that I directed. We held the last rehearsal at Aşod Madatyan's house so as to get my master's opinion. And after seeing the play, Aşod Madatyan said, "That's





viyor. İlk olarak Simon Ekmekciyan'ın *Garabed Dayı* ve *Hars u Gesur* [Gelin ve Kaynana] komedi oyunlarını, yazarın ve başka kıymetli isimlerin huzurunda sahneye çıkardık. Oyunlarımız halk tarafından gerçekten çok sıcak karşılandı. Diğer gruplar ev ev dolaşarak biletlerini satıyorlardı, biz Esayan'dan Yetişenler Birliği'nde bu eve bilet götürme adetine son vermiştik. Halk kendisi günler önce gelip biletini alırdı. Bu oyunları İstanbul'da Samatya [Sahakyan Okulundan Yetişenler Derneği], Kadıköy [Aramyan Okulundan Yetişenler Derneği], Üsküdar [Sürp Haç Tıbrebank'tan Yetişenler Derneği] dahil hemen hemen tüm okul derneklerinde sahneledik. Hatta birtakım tiyatro salonlarında da bazı oyunlar oynadık, örneğin İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda komedi dalında, Medzabadiv Muratsganner [*Haşmetli Dilenciler*], Çifte Keramet oyunlarını sahneledik. Ve grubumuzun üye sayısı da bu yıllar boyunca arttı, 25, 30 kişi kadar olduk ve bu genişleyen grupla oldukça iyi oyunlar sahneledik.

**B. Ç.:** Grup neden dağıldı?

**H. A.:** Evet, dağılması... İşte yıllar geçti, kızlar evlendi çekildi, erkekler evlendi çekildi, biz de git gide azaldık. Benim de yaşım geçtiği için işte, sona erdi. Çünkü demiştik ki, eğer bir oyun yapacaksak, herkes seve seve, tam zamanında, tam saatinde denemelere katılacak. Fakat ne yazık ki böyle olmadı, denemelere biri geldi, biri gelmedi... Ben de bundan dolayı vazgeçtim ve grup da dağıldı.

**B. Ç.:** Tiyatro veya *Kulis* çalışmalarınız sürecinde eğlenceli olaylar kadar canınızı sıkan olaylarla da karşı karşıya kaldınız. Bu tür olaylardan bazılarını bize anlatabilir misiniz?

**H. A.:** Tabii, örneğin eğlenceli bir taraflarından anlatayım. Üsküdar'da Beyleroğlu Bahçesi'nde oyunlar sahneliyorduk. Diğer oyuncular benden daha çok maaş alıyordu. Bağlarbaşı Mezarlığı'nın hemen karşısında Sürpik Hanım'ın ve Ermeni ailelerinin evleri vardı. Oyunlardan sonra bu oyuncular onların evlerine giderdi ve 50 kuruş karşılığında o gece orada kalırdı. Ben ise çok az para aldığımdan sahnenin arkasında, Beyleroğlu Bahçesi'nde yatardım. Ancak daha sonra, benim de maaşım artınca, oyundan sonra aşağı inebilmeye başladık. Grup artık bir motor kiralayabiliyordu, ona binerek şehre geliyorduk ve varıncaya kadar da artık saat iki oluyordu. Bir gece, iki arkadaş Üsküdar'da deniz motorunu bekledik, bekledik, gelmedi. Mecburen bir tekneye bindik, Kabataş'a

fine, go ahead Ayvaz!" We staged this first play at Esayan High School Alumni Association. Afterwards, we decided to choose a name for our group. We thought that since we were a small group, we could name ourselves Small Theater Company. While planning our future program, I suggested that we ought to include popular plays. That is because I had observed that our people enjoyed comedy more than drama. First of all, we staged Simon Ekmekciyan's comedy plays *Dayı Garabed* [Uncle Garabed] and *Hars u Gesur* [The Bride and the Mother-in-law] in the presence of the playwright and other celebrities. The audience gave a very positive reaction. The other theater companies would go from home to home to sell their tickets. At Esayan High School Alumni Association, we ended that tradition of selling tickets door to door. Theatergoers would come over to buy their tickets days prior. We performed our plays in almost all alumni associations across Istanbul, including the districts of Samatya [Sahakyan High School Alumni Association], Kadıköy [Aramyan High School Alumni Association] and Üsküdar [Sürp Haç Tıbrebank High School Alumni Association]. We even staged plays in some theater halls, for example the comedies *Medzabadiv Muratsganner* [The Honorable Beggars] and *Çifte Keramet* [The Brighton Twins] at İstanbul Municipal Theater. Over the years, the number of our group's members reached as high as 25 or 30, and we staged rather sophisticated plays with this expanding troupe.

**B. Ç.:** Why did it come to an end?

**H. A.:** Indeed... Well, years went by, girls got married and stopped acting, boys did likewise, and our group shrank. I got older, and so we decided to put an end to it. Because, we had all agreed that, when we decided to put on a play, everyone had to arrive for rehearsal right on time, and with enthusiasm. However, it did not turn out that way, and the actors and actresses began not showing up at the rehearsals... So I gave up, and the group came to an end.

**B. Ç.:** I suppose that while working on plays or *Kulis*, you must have had unpleasant experiences as well as delightful ones. Could you share with us some anecdotes?

**H. A.:** Of course. Let me begin with the pleasant ones. We used to take the stage in the Beyleroğlu Garden in Üsküdar. The other actors were paid more than me. Across from the Bağlarbaşı Cemetery, there stood the houses of Sürpik Hanım and other Armenian families.

geldik. Ancak Kabataş'ta her taraf tekneydi, biz iki arkadaş bu teknelerin arasından geçmeye çalışırken bir de baktık ki kornalar çalıyor. Baktık ki karşımızda bir polis teknesi var.

- Polisler: Nerden geliyorsunuz?
  - Biz: Üsküdar.
  - Polisler: Ne işiniz var?
  - Biz: Tiyatro yapıyoruz.
  - Polisler: Ne tiyatrosu? Çantada ne var?
  - Biz: Çantada işte makyaj takımları var, peruk var.
  - Polisler: Karakola.
  - Biz: Baba, bırak bizi.
  - Polisler: Hayır! Yürüyün karakola.
- Geldik polis şefine.
- Polis şefi sert bakışlarıyla:
- Polis Şefi: Ne işiniz vardı o kayıkların arasında?
  - Biz: Üsküdar'dan kayıkla geldik, şimdi de evimize gidiyoruz.
  - Polis Şefi: Ne iş yapıyorsunuz?
  - Biz: Tiyatrocu yuz.
  - Polis Şefi: Ha, oyuncusunuz.
  - Biz: Evet.
  - Polis Şefi: Ne var çantanızda?
  - Biz: E Buyurun, açın.
- Polis Şefi: (Çantayı açıp) Nedir o, ne saçlar bunlar, nedir bu boyalar? Nedir bu? Köçek misiniz, nesiniz? Haydi!

Ve biz çantamızı aldık. İşte böyle eğlenceli olaylar olurdu. Can sıkıcı tarafına gelince ise: Halkın gözünde oyunculuğun pek önemli bir şey olmaması, hatta saygıdeğer bir iş olmaması çok üzücüdür benim için. Özellikle 1960'larda oyuncuların tanıklıkları bile mahkemeler tarafından kabul edilmezdi. Bu tür zor günlerimiz oldu bizim. Ancak ben *Kulis* döneminde daha da zor günler yaşadım. Çünkü en zor olan, gazeteyi gönderdikten sonra faturasını ödemektir. Bu gerçekten çok zor oldu bazı zamanlarda. Tabii aboneler çok saygıdeğerdir, aramızda öyle *Kulis*'liler var ki yılın ilk günü ödemeye hazırlar. Ancak bir grup da var ki parasını almak için defalarca gidip gelmek gerektirirdi. Zamanında bir hanım vardı yanımda çalışan, ödemeleri tahsil ediyordu, çok sayılan bir kadındı. Hemen hemen her evde her yerde iyi karşılanır, ikram edilirdi. Ödemeyi de seve seve yaparlardı insanlar. Ancak yıllar onu da benim gibi yaşlandırdı ve o işten ayrıldı. Başkaları geldi. Parayı bana getirmek

After the plays ended, the actors and actresses would go to these houses and stay overnight for 50 kurush. Since I was paid very little, I had to sleep behind the stage, in the Beyleroğlu Garden. However, later on, when I got a raise, I began to join the others going to the city center. The group would rent a boat and arrive in the city center, and it would be around 2 a.m. then. One night, a friend and I were waiting for the ferry in Üsküdar, but it did not come. We had to rent a boat to reach Kabataş. However, the Kabataş pier was packed with boats, and while we were trying to make our way through, we heard a horn. Then we saw a police boat right before us.

- Police officers: Where are you coming from?
  - Us: Üsküdar.
  - Police officers: What is your profession?
  - Us: We are theater actors.
  - Police officers: What theater? What is in the bag?
  - Us: You know, make up sets, a wig.
  - Police officers: Off to the police station.
  - Us: Man, please let us go.
  - Police officers: No way! Off to the station.
- They took us to the chief of police.
- The chief of police stared at us with stern eyes:
- Chief of Police: What were you doing amidst the row-boats?
  - Us: We came from Üsküdar by boat and were headed home.
  - Chief of Police: What is your profession?
  - Us: We are theater actors.
  - Chief of Police: Actors, you say.
  - Us: Yes.
  - Chief of Police: What is in your bag?
  - Us: Well, go ahead and open it.
- Chief of Police: (Opens the bag) What is all this: The hair, all these dyes? What's all that? Are you *köçek* dancers or what? Get lost!

And we got our bag back. There were many such funny incidents. As for the unpleasant side: Well, in the eyes of the populace, acting was of no importance, indeed not even a decent profession. This saddened me very much. In the 1960s, the courts would not hear actors and actresses as witnesses. We went through such tough times. However, it was even tougher at *Kulis*. Because, the hardest thing to do was to have the money to pay



yerine, kendi ceplerine koyanlar da oldu. Kovulanlar da oldu. Ve ödemelerin tahsilatı bu dönemlerde çok zor oldu.

**B. N.:** Ve nihayet. *Kulis*'in geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

**H. A.:** Zahrad'ın<sup>4</sup> dediği gibi: Sanmam ki benim kadar deli başka birisi bulunur ki işime devam edebilsin. Ancak böyle birisi olsa da, Rober [Haddecıyan] kardeşimdir, ki ona diyeceğim şu: ölümünden sonra bu işe devam edeceksin eğer beni seviyorsan veya sevdiysen.

*Ermenice kısımları çeviren: Narine Tadevosyan*

- 1 Hagop Ayvaz'ın, 1930 yılında ilk kez figüran olarak rol aldığı oyundur.
- 2 Ermeni Okullarından Yetişenler Dernekleri kastediliyor.
- 3 Rober Haddecıyan, Ermenice günlük gazete *Nor Marmara*'nın imtiyaz sahibi ve başyazarı.
- 4 Zareh Yıldızcıyan, "Zahrad" edebi takma ismiyle bilinen Ermeni şair.

the bills after sending the newspaper to the print shop... This was a real challenge at times. Of course, our subscribers are precious individuals; indeed some *Kulis* subscribers are ready to pay their fee on the first day of the year. However, others oblige you to pay numerous visits in order to collect their subscription fee. There used to be this very respectable lady working for me, and she would collect our dues. She was welcomed with respect and generosity at almost every house. The subscribers would pay their dues with pleasure. However, the passing years took their toll on her as well, and she had to quit. Others took her place. However, some would pocket the dues rather than bring them to me. I had to fire some of them. And it became very hard to collect the dues.

**B. N.:** And the last question. What do you think about *Kulis*' future?

**H. A.:** As Zahrad<sup>4</sup> used to say: I doubt if they can find another person as crazy as I am who will continue publishing the magazine. Even if such a person were to be found, Rober [Haddecıyan] is like a brother to me, and that's what I have to say to him: If you love me Rober, you will continue this work after I pass on.

*Translation of the Armenian sections: Narine Tadevosyan*

- 1 Hagop Ayvaz's first play, where he went on stage as an extra in 1930.
- 2 He refers to the alumni associations of Armenian high schools.
- 3 Rober Haddecıyan is a very prolific writer of the Armenian community in Turkey. He is the concessionaire and editor-in-chief of the Armenian-language daily newspaper, *Nor Marmara*.
- 4 "Zahrad" is the nom de plume of the Armenian poet Zareh Yıldızcıyan.